

Զապել Եսայան

Կեղծ հանճարներ

Գ.

Այդ ոսկի երազովը հարուստ Տաճատ Չարըքեան նեղ գտաւ իր բնական թաղը եւ շատ ոչինչ բան իր վաստկած համբաւը իր համայնքին մէջ՝ բաղդատմամբ այն տիեզերական փառքին որուն անկեղծօրէն կոչուած կ՚զգար ինքզինքը եւ զոր կրնար ձեռք բերել միմիայն երթալով արուեստներու եւ գրականութեան կեդրոնը՝ Բարիզ:

Որքան ատեն որ իր թաղին մէջ մնացած էր՝ իր Եսին համար ունեցած համարումէն դուրս բան մը չէր տեսած. գրեթէ չէր հետաքրքրուեր իր ժամանակակից գրողներով, չէր ուզեր գիտնալ անոնց բռնած ճամբան, անոնց թերութիւնները մասնակի թէ ընդհանուր, կամ յատկութիւնները: Իրմէ դուրս ամեն բան արհամարհող մէկու մը ծաղրական ժպիտովը եւ ուսի շարժումովը ոչինչի կը վերածէր ամբողջ թրքահայ գրականութիւնը. հակառակ Պօլսոյ ամենէն աւելի թրքահայ գրողներ արտադրող թաղի մը մէջ ծնած, մեծցած, դաստիարակուած ըլլալուն, բնականաբար ինքզինքը չէր դասաւորեր բնաւ իր ընկերակիցներուն մէջ:

Աւելի ուշ էր որ առաջնորդողի իրաւունքներ եւ կոչումներ պիտի զգար իր մէջը, իր մեծամոլութիւնը դեռ ինքն իր մէջ ամփոփուած գրեթէ միշտ ուշադրութենէ կը վրիպէր, բայց անգամ մը որ յագեցում տար իր ներքին ձայներուն զանոնք ամփոփելով գիրքի մը մէջ, իր Եսին տպաւորութիւնները եւ զգայնութիւնները այն զարմանալի եւ մանուածապատ բծախնդրութեամբ, ինքզինքը պարապ պիտի

զգար եւ բնականաբար իր յատկանութիւնները պիտի տեղափոխուէին եւ պիտի տարածուէին իր անմիջապէս մօտը գտնուող գրագէտներուն վրայ:

Առ այժմ ինքը չէր գիջաներ շուրջը նայիլ, ինքզինքը տարբեր եւ գերադաս կ՛զգար ամենէն, դուրս ամէն դասաւորումէ եւ բոլոր իրենց մէջ ամփոփուող մենամոլներուն պէս՝ կը կարծէր թէ իր խելքին մէջէն անցած ամեն գաղափարներն ալ մեծ եւ ընդհանուր իմաստ ունէին, եւ կարող էին դղրդել տիեզերքը իր իմաստասիրական եւ գեղեցկագիտական հիմունքներուն մէջ:

Այս պատճառաւ էր նաեւ՝ որ Տաճատ Չարըքեան հակառակ իր ունեցած ճշմարիտ ընդունակութիւններուն՝ չափազանց տգէտ մնաց եւ եթէ ուզեց անպատճառ Բարիզ երթալ, իր այդ բուռն փափաքին մէջ բացատրեցինք թէ սորվելու ուսումնասիրելու դիտաւորութեան հետքն իսկ չկար:

Տաճատ իր քսաներորդ տարին կը մտնար երբ մեկնեցաւ Պօլիսէն. հայրը իր ճամբու ծախքը եւ մէկ երկու ամսուան ապրուստ հազիւ կրցեր էր հայթայթել: Շոգենաւին մէջ ճամբու ընկեր ունեցաւ գաւառացի երիտասարդ մը Բարսեղ Սարգիսեան որ տասնեհինգ տարի չարաչար աշխատելէ ետքը Պօլիս եւ ծովեզերեայ ուրիշ քաղաքներ կէս բեռնակրի, կէս միջնորդի պէս կրցեր էր պզտիկ գումար մը ապահովել եւ կ՛երթար Բարիզ նկարչութիւն սորվելու: Արդէն երեք տարի շարունակ յաճախած էր Պօլսոյ գեղարուեստից վարժարանը՝ ուր առաւօտուն քանի մը ժամ կուգար, կէս օրէ ետքը կ՛երթար քարափը աշխատելու եւ գիշերները կ՛անցնէր իրեն գիւղացի մէկ ընկերոջ սենեակը, խնայելու համար բնակարանի ծախքը: Ասիկա թիկնեղ, միջին հասակով, ոսկրուտ, կորովի մարդ մըն էր մօտաւորապէս երեսուն եւ հինգ տարեկան: Երեսին, վզին եւ կուրծքին մորթը արեւէն եւ ծովի աղի օդէն այրած, մասնաւոր եւ ոչ մարդկային գոյն մը եւ մագաղաթի կարծրութիւն ունէր: Արեւին տակ միշտ աշխատող մարդիկներու ծամածռութիւններ դէմքին լայնքին խորշոմներ գծած էին, մանաւանդ ճակատին վրայ եւ աչքերուն քով, ինչպէս առած էր բերանը կիսաբաց պահելու ունակութիւնը որ իր մանիշակագոյն եւ դէպ ի մէկ կողմէն վեր գալարուած շրթունքներով դառն, գրեթէ եղերական երեւոյթ մը կուտար իր ամբողջ անձին: Երբ բերանը գոցէր՝ թաւ եւ չափազանց սեւ պեխերը դէպ ի վար երկնցած գրեթէ կը ծածկէին թուշը, որ իր կարգին քիչ մը շատ գօրաւոր եւ դուրս ցցուած, առաջին

անգամ տեսնողին չափազանց ուժի եւ կոպտութիւններու գաղափարը կը ներշնչէր: Ձեռքերն ալ բնականաբար սեւցած եւ կոշկոսներով կարծրացած էին եւ այնպիսի ծանր շարժումներ ունէին որ անկարելի էր աւելի անընդունակ ձեռքեր երեւակայել գեղարուեստի: Միշտ բեռներ կրելու վարժութիւնը թեթեւ մը կորացուցած էր իր ողնահարը, որուն գիծը զարմանալի կերպով կը հակազդէր, գլխուն բռնուածքին եւ աչքերուն գրեթէ անկարեկիր խստութեանը հետ: Այս մարդը՝ այրած դէմքով, արեւէն գրեթէ կուրցած աչքերով, դէմքի ծամածռութիւններով տեսնողին թէ՛ տարտամ վախ մը կ՚ազդէր եւ թէ գթութիւն: Ամեն պարագային յայտնի էր թէ արտաքին պատճառներէն աւելի՝ իր իւրաքանչիւր մկանունքը ձգտուած, գալարուած էին ներքին բուռն փոթորիկներու ազդեցութեան տակ, թէ զսպուած փափաքներ եւ կիրքեր ակօսած էին ամեն ուղղութեան մէջ իր հոգին, ցաւագին հետքեր ձգած էին իր շարժումներուն, իր ձայնին, իր ամբողջ էութեան մէջ, իր քալուածքը տեսնելով միայն կարելի էր գուշակել թէ այդ մարդը ամէն օր, ամէն ժամ մաքառած էր իր կացութեան դէմ որուն արժանի չէր ապահովաբար, եւ բոլոր ասոնք, իր հոգիին ստիպողական պէտքերը, անոնց չյագեցած ըլլալուն դառնութիւնները, ֆիզիքական եւ նիւթական զրկանքները սարսափելի կերպով ծռած, կորացուցած, խեղաթիւրած էին իր անդամները, զինքը կաղապարելով եւ կազմելով իր մարդկային բնական երեւոյթէն տարբեր ձեւի մը մէջ, իր տղայութենէն իր անփոյթ օրերէն միակ փափկութիւն, քիթը մնացած էր, ուղիղ եւ գեղեցիկ քիթ մը թոթռուն եւ նուրբ ռնգունքներով եւ որոնք միշտ գերագոյն զգայնութիւններ հաւաքելու երեւոյթը ունէին:

Յայտնի էր որ խեղճ տղան փափուկ հոգիով մը օժտուած, զգայնասէր եւ գորովանքով լեցուն, իր պատանեկութեան առաջին օրերէն տանջուած ու տանջուած էր անընդհատ. յայտնի էր որ աւելի ուշ բեռերուն տակ կքած կամ ո եւ է մեքենական աշխատութիւն մը կատարած պահուն քրտինքով ողողուած եւ հեւալէն կարօտով մտածած էր աղուոր գիծերուն եւ գոյներուն վրայ, իր պանդխտութեան առաջին տարիները շատ դառն եղած էին. ոչ ոք, նոյն իսկ իր ազգականները չէին հանդուրժած որ իր գեղեցիկ երազը իրագործէ. ի՞նչ պիտի ընէր նկարիչ դառնալով. ահաւասիկ մայրաքաղաքացիի, անգործ մարդու զբաղում: Երբ մարդ ուտելու հաց չունի, կարկանդակին չը մտածեր… հէ՞…:

Ինքը ոչ մէկ տրամաբանութեան չէր անսացած, աւելի ուժով եւ հզօր իւր հոգիին մէջէն երգած էր արուեստի եւ գեղեցկութեան պէտքը եւ ինքը այդ նուիրական ձայնին մտիկ ըրած էր. ուրկէ ո՞ւր այդքան տիրականօրէն փոխանցուած էր իր գաւառացիի միամիտ եւ յամառ հոգիին մէջ գեղարուեստի տենչանքը. որքան որ կը յիշէին գիւղին մէջ իր մեծ հայրերէն մինչեւ իր հայրը եւ ընտանիքին մէջ ոչ ոք այդպիսի մէրագ մը չէր ունեցած. ի՞նչ փոյթ սակայն: Բարսեղ Սարգիսեան կ՚ըսէր յաճախ թէ իր տղայութենէն իսկ ապշած կը նայէր գեղեցիկ բաներուն եւ կրօնական զգացում մը կը զգար որ տխրութիւնով եւ զմայլանքով խառն բան մըն էր:

Չետզիետէ սակայն խեղճ տղան՝ իր արտաքին երեւոյթին եւ կոպտացած ձեռքերուն համար ծաղրանքի ենթարկուած՝ ստիպուած էր ծածկելու իւր հոգիին հրայրքը պատանիի մը պէս որ սիրած ըլլալուն կ՚ամչնայ: Գիշերները միայն Բարսեղ կ՚աշխատէր մինաւորիկ, միակ ուսուցիչ ունենալով չափազանց լարուած ուշադրութիւն, ճշգութիւն եւ անկեղծութիւն: Երեսուն երեք տարեկանին քիչ մը դրամ խնայած ըլլալով եւ իրմէ մեծերուն անուղղակի հսկողութենէն եւ խրատներէն ազատ՝ կրցեր էր Պօլսոյ գեղարուեստից վարժարանը յաճախել, որուն միջոցին ցոյց տուած էր արդէն, հակառակ նախապէս ընկերներէն ընդունած թշնամանքներուն, ճշմարիտ եւ մեծ տաղանդ մը. իր ուսուցչին խրախոյսներուն վրայ վստահութիւն առած էր եւ մտադրած էր Բարիզ երթալ. 150 ոսկիի գումար մը խնայած էր գրեթէ 15 տարուան չարաչար աշխատութիւնով, եւ այնպիսի խնայողութիւններու ստիպուած՝ որոնց կրցած էր տոկալ միայն իր երկաթէ կամքովը եւ արուեստի համար ունեցած անսահման եւ անդիմադրելի սիրոյն շնորհիւ:

Տաճատ Չարըքեան երկրորդ կարգի ճամբորդներու ճաշասրահին մէջ, օրօրուն աթոռի մը վրայ կ՚օրօրուէր իր ճամբորդութեան երկրորդ օրը երբ փոխնաւապետը սրահ մտնելով ըսաւ.

Գիտէ՞ք պարո՛ն, հայրենակից մը ունիք երրորդ կարգի ճամբորդներուն մէջ:

Ա՛հ, ըսաւ անտարբերութեամբ ճակատը ցցելով: Երկու օր բաւական եղած էր որպէս զի նաւաստիներէն մինչեւ նաւապետը գիտնային թէ հանճարեղ պատանի մը կը փոխադրէին Մարսիլիա, իր համակրելի արտաքին երեւոյթին, մանաւանդ

այն մեծ մարդու հովին շնորհիւ որ ունէր, կարծեր էին թէ նշանաւոր գրագէտ մըն է որ հետաքրքրութեան կամ ինքզինքը ծանօթացնելու համար կ՚երթար Բարիզ. մեծարանքով եւ յարգանքով կը վարուէին եւ իրեն համար ունէին այն մանր եւ ըստ ինքեան ոչինչ ուշադրութիւնները որոնց մէջ այնքան մեծ բան դնել գիտեն Ֆրանսացիք:

Երկրորդ կարգի ճամբորդներու մէջ կար ֆրանսացի օրիորդ մը, որ երկար ատեն ուսուցչուհի եղած էր Բագուի մէջ հարուստ Հայ ընտանիքի մը աղջկան զոր իրեն հետ ճամբորդութեան կը տանէր. այս վերջինը նիհար, չափազանց թուխ եւ արդէն շրթունքներուն վրայ սեւ աղուամազով մը զարդարուած 15-16 տարեկան աղջիկ մըն էր որ ինքզինքը Բագուի մէջ կարծելով կը շփանար ամենուն եւ կարելի եղածին չափ կ՚ուզէր յայտնել թէ ինքը հայ չէ. բարեբաղդաբար իր անհանդուրժելի տգեղութիւնը մոռցնել կուտար իր անձը եւ ոչ ոք կը զբաղէր իրմով: Յետոյ կային մէկ իտալացի եւ երկու յոյն վաճառական. Տաճատ Չարըքեան ոչ ոքի հետ ընկերացաւ. իր խօսելու դժուարութիւնը եւ մանաւանդ ֆրանսերէն լեզուի մէջ ունեցած խակութիւնը պատճառ եղան որ մինակ մնայ եւ կարելի եղածին չափ քիչ խառնուի ընդհանուր խօսակցութիւններուն: Ասիկա սակայն բոլորովին տարբեր ազդեցութիւն ըրաւ. ամենքն ալ կարծեցին թէ իրենցմէ շատ բարձր եւ կարող անձ մըն էր անիկա եւ ինչպէս ըսի արդէն մասնաւոր յարգանքով մը սկսան վարուիլ իրեն հետ:

Ներեցէք պարոն, ձեզ անհանգիստ ընելուս. ըսաւ փոխ-նաւապետը, կարծեցի թէ կրնար շահագրգռել ձեզի, մանաւանդ թէ ձեր հայրենակիցը ըսաւ թէ Բարիզ կ՚երթայ նկաչութեան հետեւելու:

Ա՛հ, նկարչութիւն, իրաւամբ զարմանալի է, ի՞նչ է անունը:

Չկրցի միտքս պահել:

Վերջը կը տեսնենք հարկաւ:

Տաճատ Չարըքեան չափազանց հետաքրքրուած էր երրորդ կարգի նկարիչ ճամբորդը տեսնելու, բայց միւս կողմանէ չէր ուզեր որ ամենքն ալ գիտնային իր հետաքրքրութիւնը. իր բնական զգացումները սքօղելու եւ մանաւանդ թէ անոնց

բոլորովին հակառակը ցոյց տալու վարժ՝ – մտքի ապականութիւն մը որ յաճախ կը պատահի կիներու, հիւանդներու, տղոց եւ տկար մարդերու – Տաճատ Չարըքեան առանց օրինաւոր կամ որոշ պատճառի ինքզինը անտարբեր ցոյց տուաւ, ասոր համար էր որ իրիկուան ճաշէն ետքը միայն հաճեցաւ երեւնալ նկարչին:

Եղբայր, ձեզի սպասեցի առաւօտէն ի վեր, ըսաւ Բարսեղ Սարգիսեան իր լայն եւ կարծր ձեռքը երկնցնելով Տաճատին որ իր բարակ մատները դրաւ Բարսեղի ափին մէջ. շատ փափաք կ՚զգար անմիջապէս յայտնելու իր խօսակցին թէ ինչ տեսակ մարդու հետ գործ ունէր, բայց Բարսեղին անկիւնաւոր եւ ուղիղ կզակը, իր խորշոմած եւ այրած դէմքը զինքը երկչոտ դարձուցին:

Բարսեղ անգամ մըն ալ եղբայրաբար նայեցաւ ժպտելով Տաճատին, յետոյ ձեռքը գրպանը խոթեց, ծխախոտին տուփը հանեց եւ սիկարէթ մը ոլորելով հրամցուց:

Շնորհակալ եմ, ըսաւ Տաճատ ետ քաշուելով, հիմա ծխեցի:

Չատ մըն ալ ծխեցէք, եղբայր, ինչ կ՚ըլլայ, չէք գիտեր որքան գոհ եմ ազգակցի մը հետ խօսելուս, երկու օր է որ կը խղդուիմ կոր աս անպիտաններուն հետ:

Բարսեղ ձեռքովը վրանը ցուցուց: Տաճատ զգուանքի շարժում մը ընելով աչքին ծայրովը նայեցաւ եւ հազիւ թէ ընդնշմարեց անկողիններու դէզեր, աղտոտ բարձեր, չսանտրուած գլուխներ եւ անմիջապէս զգաց ճէնճի, ձէթի, պտուղներու տարտամ հոտ մը: Բարսեղ վարժուած այս կարգի թշուառութիւններու՝ բան մը զգալու երեւոյթ չունէր, միայն իր աչքերը կը ժպտէին սքանչելի կապոյտ ծովին եւ կղզեակներուն որոնք իրիկուան լոյսին մէջ բոլորովին վարդագոյն՝ շոգենաւին արագ ընթացքին շնորհիւ հազիւ թէ կ՚երեւէին եւ կ՚անցնէին պարիկներու պէս: Իրենց գլխուն վերեւ երկինքը կը կամարանար բոլորովին ծածկուած ճերմակ եւ ոսկեզօծ ամպերով եւ Բարսեղ հմայուած, իր խորշոմած եւ թխացած ճակատը կը դարձնէր չորս կողմ եւ ռնգունքը կը թրթռային այնքան փափուկ՝ իր կոպտացած դէմքին վրայ, ծաղկի թերթերու նման: